

ROLUL INSTITUȚIILOR ÎN DEZVOLTAREA SECTORULUI DE PRODUCȚIE A LAPTELUI

ANATOLIE IGNAT, cercet. șt., IEFS

During the transition period the dairy sector has undergone profound institutional changes. Currently the dairy sector is dominated by small-scale producers. Developing local structures of cooperation, based on community interests, can result in much higher performance for small producers of milk than in the case when such structures are imposed by outside authorities.

În cadrul perioadei de tranziție sectorul de producție a laptelui a suportat modificări instituționale profunde. În prezent sectorul de producție a laptelui este dominat de producătorii de scară mică. Dezvoltarea structurilor locale de cooperare, bazate pe interesele comunității, poate rezulta în performanțe mult mai înalte pentru producătorii mici de lapte decât în cazul când aceste structuri sunt impuse de autoritățile din exterior.

Cuvinte cheie: producție de lapte, dezvoltare instituțională, proces participativ.

JEL Classification: Q1, O2, O4, O14

Instituțiile și schimburile sunt importante pentru dezvoltarea economică. Problemele ce apar în cadrul proceselor de schimburi de produse sau în piețele de factori pot constrânge dorința întreprinderilor de a investi, fapt ce reduce productivitatea acestora. În aceste cazuri, sunt necesare abordări instituționale noi pentru a soluționa problemele de schimb care stimulează creșterea economică și au un impact decisiv asupra naturii organizației industriale.

Tranziția de la o economie central planificată la una orientată spre piață oferă în continuare un experiment natural și unic în felul său, care permite explicarea rolului instituțiilor și a schimbului în dezvoltarea economică, și în mod particular asupra creșterii întreprinderilor. Unicitatea acestui experiment natural constă în faptul că la faza inițială legăturile existente de schimburi economice sunt distruse pentru ca în fazele următoare să fie induse mai multe inovații instituționale pentru a soluționa unele din aceste probleme [3].

Economia instituțională propune o abordare specifică de studiere a problemelor teoretice și practice din economie în corelare cu modificările instituționale ce au loc în societate. Această abordare permite o înțelegere mai bună a relațiilor dintre fenomenele economice și cele non-economice. Astfel de fenomene precum comportamentul agenților economici, legile cererii și ofertei, activitatea mecanismelor de piață și gestionarea tranzacțiilor activează în baza unor instituții acceptate de către societate. Sensul principal al acestor instituții constă în stabilirea unor reguli comportamentale sau reguli de joc, care ar organiza relațiile dintre indivizi în cadrul societății [3].

Instituțiile sunt în mare măsură regulile societății sau ale organizației care facilitează coordonarea dintre oameni prin asistarea acestora în formarea așteptărilor pe care fiecare persoană le poate, în mod rezonabil, avea în afacerile cu alte persoane. Termenul de instituție constă, în principiu, din constrângeri informale, reguli formale, și caracteristicile de aplicare ale acestora, instituțiile fiind de fapt niște modele reglementate de interacțiuni umane [2].

Termenul „instituție” poate desemna un organ sau o organizație, eventual și de stat, care desfășoară activități cu caracter social, economic, cultural, educativ, administrativ etc. Totodată, această noțiune definește și o formă anumită de organizare a raporturilor sociale și politice în conformitate cu normele juridice stabilite în diferite domenii de activitate. Astfel, pot fi distinse două concepte de instituții. Pe de o parte instituția ca un set de reguli ce guvernează comportamentul oamenilor și pe de altă parte instituția ca o entitate. Distincția între instituții ca set de reguli și instituții ca entități sau organizații în unele cazuri este destul de evidentă. Acesta este cazul partidelor politice, sindicatelor, dar și a întreprinderilor, unde pe de o parte există anumite reguli de prezentare a entităților menționate, iar pe de altă parte există entitățile propriu zise ca organizație.

Instituțiile sunt de fapt niște reguli ce dirijează interacțiunile și relațiile economice: inclusiv legile, obiceiurile și procedurile de aplicare, care reglementează tranzacțiile, definind a cărui preferințe contează și modul în care aceste preferințe vor fi luate în considerație în procesul de producere, distribuție și consum. Funcția majoră a instituțiilor fiind de a spori previzibilitatea comportamentului uman și de a reduce incertitudinea prin stabilirea unei structuri stabile a interacțiunii umane.

Astfel poate fi formulat termenul de instituție ca set de reguli, care este apt de a reduce incertitudinea, deseori asociată cu comportamentul uman, în procesul de inițiere, lansare, dezvoltare și încheiere a tranzacțiilor.

Contextul instituțional trebuie să fie analizat prin prisma legilor de piață. Astfel creșterea cererii la instituții este însoțită și de o creștere a ofertei de instituții. Perioadele de cerere activă în instituții noi se observă preponderent în condițiile de transformări socio-politice și socio-economice legate de schimbările revoluționare în societate. În aceste perioade societatea este preocupată în special de crearea noilor instituții. Unele din ele sunt acceptate de societate și activează benefic perioade lungi de timp, altele sunt refuzate și rămân neobservate, iar a treia grupă are soarta de fi modificate în dependență de situație.

Dezvoltarea instituțională a sectorului de producere a laptelui este un proces continuu și cuprinde mai multe aspecte de ordin economic, juridic, social și demografic. În cadrul perioadei de tranziție de la o economie centralizată la o economie de piață sectorul de producție a laptelui a suportat modificări profunde. Câteva din acestea sunt deosebit de

evidente. Astfel, a avut loc reducerea drastică a numărului de întreprinderi de prelucrare și a fermelor de producere a laptelui, care a cauzat un exod masiv de personal calificat din acest sector.

Partea cea mai mare a laptelui este produs în condiții extensive din cadrul gospodăriilor casnice, într-o măsură considerabilă pentru autoconsum și respectiv mai puțin pentru livrarea acestuia către întreprinderile de prelucrare.

Și nu în ultimul rând, lanțul de aprovizionare cu produse lactate a suportat modificări esențiale. Astfel au apărut canale noi de marketing, bazate pe contacte directe între producătorii de lapte și întreprinderile de prelucrare sau alți consumatori industriali de lapte. Ca urmare, producătorii de lapte sunt nevoiți să i-a de sine stătător deciziile cu privire la orientarea lor de piață și modul de participare la tranzacții.

În prezent sectorul de producție a laptelui este dominat preponderent de producători de scară mică, ceea ce presupune o utilizare intensivă a forței de muncă.

Producția de lapte reprezintă unul dintre cele mai importante sectoare ale agriculturii Republicii Moldova și cel mai important sector al producției animale. Pondere a acestui sector în valoarea totală a producției agricole în prețuri comparabile a fost de 10,2% în anul 2011, fiind depășită doar de producția de cereale – 18,8 și producția de struguri – 12,1% [1].

Sectorul de producție a laptelui reflectă tendințele generale de dezvoltare a sectorului agroalimentar al Republicii Moldova, fiind format din două compartimente de bază, respectiv cel comercial și de subzistență. Perspectivele de dezvoltare ale agriculturii comerciale țin de profilarea acesteia în agricultură corporativă, care cuprinde în sine nu doar producția agricolă propriu zisă, dar și lanțul întreg de afaceri cu grade diferite de conexiune la agricultură precum aprovizionarea cu materialul semincer, produsele chimice cu destinație agricolă, producția alimentară, echipamentul și utilajele necesare, stocarea și păstrarea producției agricole, transportul, distribuția, marketingul, publicitatea și comerțul cu amănuntul. Agricultura corporativă include de asemenea și influența acestor întreprinderi asupra educației, cercetării științifice și politicii publice prin activități de co-finanțare a educației și eforturi de lobby.

Agricultura corporativă, fiind percepută drept un fenomen opus agriculturii familiare tradiționale de semi-subzistență are drept scop final integrarea pe verticală a întregului proces de producție alimentară, începând cu producția agricolă propriu zisă și terminând cu distribuția și comerțul cu amănuntul a produselor alimentare.

Ca replică se poate menționa dezvoltarea agriculturii familiare și a sistemelor alimentare bazate pe comunitate. Această abordare se contrapune dezvoltării agriculturii corporative, care se consideră că pune în pericol dezvoltarea exploatațiilor agricole familiare, precum și a altor întreprinderi agroalimentare de scară mică. Dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii din spațiul rural necesită o atenție deosebită, odată ce acestea sunt nevoite să supraviețuiască în situația în care și piața și structurile de guvernare au defavorizat mult exploatațiile agricole de subzistență.

În aceste condiții o importanță specială capătă strategiile de supraviețuire a producătorilor agricoli de scară mică precum ar fi crearea rețelelor cu alți producători agricoli locali sau cu alți agenți economici cu activități non-agricole.

Crearea relațiilor bazate pe anumite reguli de joc are un impact pozitiv asupra creării valorii și aceasta a devenit un domeniu de interes pentru cercetările științifice. Astfel, în mediul antreprenorial tot mai mult se conștientizează faptul că valoarea nu este doar un produs al întreprinderi, ci este creată împreună cu furnizorii și consumatori în cadrul unor procese integrate. Valoarea manifestându-se cât prin acces la tehnologii, atât și prin acces la piețe și la informație. Respectiv antreprenorii realizând faptul că furnizorii de rând cu consumatorii asigură accesul la crearea valorii, ceea ce poate garanta ambele părți cu avantaje competitive durabile.

Dezvoltarea instituțională în sectorul de producere și prelucrare a laptelui trebuie să țină cont de o astfel de particularitate cum ar fi dispersarea producției de lapte în cadrul a miilor de exploatații agricole mici și gospodării casnice. În procesul de formulare a politicilor de dezvoltare a acestui sector, precum și în procesul de stabilire a unor instituții publice este foarte important ca persoanele interesate să fie pe larg consultate pentru a obține un consens în privința acestor subiecte.

Compromisul dintre persoanele interesate devine și mai important în cazul când instituțiile nou create sunt finanțate de către aceste persoane.

Procesul participativ de elaborare a politicilor chiar dacă este lung și anevoios, are drept rezultat politici și documente legislative care sunt clar înțelese și acceptate de către persoanele interesate inclusiv de către organele administrației publice. Totodată importanța procesului participativ de elaborare a politicilor încă nu este pe deplin conștientizată în cadrul structurilor administrației publice responsabile de dezvoltarea sectorului de producere și prelucrarea a laptelui.

Stabilirea unor instituții, responsabile de dezvoltarea acestui sector la scară regională și națională necesită un parteneriat public-privat în urma căruia Administrația Publică poate beneficia de niște instrumente eficiente de monitorizare și gestionare a sectorului, iar întreprinzătorii se vor bucura de un mediu favorabil pentru dezvoltarea afacerilor în domeniul producerii, prelucrării și marketingului laptelui și a produselor lactate.

Dezvoltarea structurilor locale, bazate pe interesele comunității, care ar beneficia de o comunicare mai bună cu membrii localității și de un nivel mai înalt de informatizare poate rezulta în performanțe mult mai înalte și costuri mai reduse decât în cazul când aceste structuri sunt impuse de către autoritățile din exterior. Exemplele de auto-organizare a comunităților de producători de lapte demonstrează abilitatea inerentă a acestora de a genera soluții alternative mai optime și mai eficiente decât cele impuse de către autoritățile centrale.

Referitor la sectorul agricol din Republica Moldova, se poate menționa că perioada extinsă de tranziție de la

economia centralizat planificată la una orientată spre piață este marcată de schimbări majore în întregul sistem de instituții.

Dezvoltarea curentă a instituțiilor din Republica Moldova poate fi văzută ca o opoziție dialectică a două sisteme de raporturi inter-umane. Pe de o parte avem un sistem de relații moștenit în mare măsură din perioada sovietică, și pe de altă parte un sistem de relații orientat spre piață, bazat pe principiile democratice de guvernare. Cu toate că cadrul instituțional din Republica Moldova chiar și după o perioadă lungă de reforme rămâne încă sub-dezvoltat și susceptibil presiunilor din partea autorităților deseori îndoctrinate și corupte.

În condițiile perioadei de tranziție multe din instituțiile publice responsabile pentru executarea contractelor sunt ineficiente, deseori acestea fiind în proces de reformare. Lipsa și ineficiența mecanismelor legale de aplicare a dus la apariția unor structuri private informale, care sunt mult mai flexibile și mai bine adaptate la mediul economic schimbător. Deseori aceste structuri sunt mai eficiente, în ceea ce privește rezolvarea situațiilor de conflict, decât mecanismele oficiale de executare a contractelor.

Procesul de dezvoltare a instituțiilor este prin esență unul foarte natural, dezvoltarea instituțiilor fiind de fapt dezvoltarea societății prin adaptarea la condițiile schimbătoare ale mediului, ceea ce presupune că dezvoltarea instituțiilor este un proces de durată, care solicită un consens politic stabil [5].

Perioada de trecere din secolul XX în secolul XXI a fost marcată de o reformă radicală în sistemul politic, economic și social al Republicii Moldova. În mare măsură aceste schimbări au avut un impact semnificativ asupra sectorului agricol, care la rândul său are o influență semnificativă asupra modului de viață a majorității populației țării. Republica Moldova a fost una din primele țări post socialiste care a conferit în mod legal drepturile de proprietate privată asupra pământului și a elaborat baza legală necesară pentru implementarea privatizării în masă a terenurilor agricole și reorganizarea întreprinderilor agricole colective și de stat. Totuși, lipsa mecanismelor reale necesare pentru implementarea reformei agrare, precum și inconsistența în implementarea unor etape specifice ale reformei a avut drept rezultat târăgănarea acestui proces pentru o perioadă de peste zece ani. Astfel fiind inițial pe poziții similare cu cele ale Țărilor Baltice și a altor țări din Europa de Est, Moldova a rămas pe poziția de "outsider" în reforma agrară.

Sectorul agricol din Republica Moldova, precum și din alte republici din fosta URSS a rămas subdezvoltat chiar și în pofida unor investiții majore, declinul sectorului agricol fiind una din trăsăturile tipice ale țărilor în tranziție. În acest context poate fi menționat că lipsa instituțiilor și organizațiilor adecvate au contribuit în mod special la întârzierea transformărilor din agricultură.

Din acest punct de vedere crearea cadrului instituțional este de o importanță majoră atât pentru găsirea soluțiilor de ieșire din situația critică în care se află sectorul de producție a laptelui din RM, cât și pentru dezvoltarea lui ulterioară.

Concluzii:

- Rolul major al instituțiilor în societate constă în reducerea incertitudinii prin stabilirea unei structuri stabile a interacțiunilor umane, iar subestimarea cadrului instituțional este sursa performanțelor proaste a întreprinderilor din sector. Astfel lipsa formelor adecvate de organizare a raporturilor sociale și politice au contribuit în mare măsură la întârzierea transformărilor din agricultură și în particular în sectorul de producție a laptelui.

- Specificul dezvoltării instituționale în sectorul de producere și prelucrare a laptelui ține în special de dispersarea producției de lapte în cadrul a miilor de exploatații agricole mici și gospodării casnice, ceea ce generează costuri suplimentare în relațiile cu industria de prelucrare. În lipsa instituțiilor moderne de reglementare a relațiilor de piață devine deosebit de actuală importanța conceptului de "cultivare a instituțiilor".

- În procesul de formulare a politicilor de dezvoltare a sectorului de producție a laptelui, precum și în procesul de stabilire a unor instituții publice este foarte important ca persoanele interesate să fie pe larg consultate în cadrul unui proces participativ pentru a obține un consens în privința acestor subiecte. Dezvoltarea instituțiilor locale, bazate pe interesele comunității, care ar beneficia de o comunicare mai bună cu membrii localității poate rezulta în performanțe mult mai înalte și costuri mai reduse decât în cazul când aceste structuri sunt impuse de către autoritățile din exterior.

Referințe bibliografice:

1. *Anuarul statistic al Republicii Moldova = Статистический ежегодник Республики Молдова = Statistical Yearbook of the Republic of Moldova 2005-2012*. Chișinău: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2005. 560 p. ISBN 9975-9828-2-4; 2006. 560 p. ISBN 978-9975-9828-1-8; 2007. 557 p.; 2008. 578 p. ISBN 978-9975-9786-8-2; 2009. 576 p. ISBN 978-9975-4068-0-2; 2010. 572 p. ISBN 978-9975-78-932-5; 2011. 564 p. ISBN 978-9975-51-311-1; 2012. 560 p. ISBN 978-9975-78-932-5.
2. NORTH, D.C. *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 159 p. ISBN 9780521397346.
3. VAN HERCK, K., NOEV, N., SWINNEN, J.F., M. *Institutions, exchange and firm growth: evidence from Bulgarian agriculture*. In: *European Review of Agricultural Economics*. 2011, august, pp. 1-22 [accesat 3 iunie 2013]. Disponibil: doi:10.1093/erae/jbr033
4. WILLIAMSON, O. E. *The vertical integration of production: Market failure considerations*. In: *American Economic Review*. 1971, no. 61, pp. 112-123.
5. VEBLEN, T. *The theory of the Leisure Class: an economic study in the evolution of institutions*. New York: Adeg Graphics LLC, 2000. 412 p. ISBN 9781402197956.
6. HODGSON, G.M. *The foundation of evolutionary economics: 1890-1973*. Vol. 1. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 1998. 368 p. ISBN 9781858986616.

Recomandat spre publicare: 26.05.2013